

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
Εθνικόν και Καποδιστριακόν
Πανεπιστήμιον Αθηνών

Ενότητα 2: ΤΟ ΘΕΑΤΡΟ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΑΣ Γ΄

Εισαγωγή στο αρχαίο τραγικό θέατρο

ΑΛΚΗΣΤΙΣ 438 π.Χ.

(68Θ204)

Αικατερίνη (Καίτη) Διαμαντάκου

Φιλοσοφική Σχολή

Τμήμα Θεατρικών Σπουδών

ΑΛΚΗΣΤΙΣ

Εικόνα 1: Θέατρο Τέχνης Καρόλου Κουν, 1997

Σκηνοθ.: Γιώργος Λαζάνης, Άλκηστη: Κάτια Γέρου – Θάνατος: Κωστής Καπελώνης

Η ταυτότητα του έργου

- ⊙ Έτος διδασκαλίας: **438 π.Χ.** (**455 π.Χ.** πρώτη εμφάνιση Ευριπίδη)
- ⊙ Το πρώτο σωζόμενο δράμα του Ευριπίδη
- ⊙ Β΄ βραβείο (α΄ βραβείο ο Σοφοκλής, με άγνωστο δράμα)
- ⊙ *Άλκηστις* Φρυνίχου - *Άδμητος* Σοφοκλή – *Πελιάδες* Ευριπίδη (τραγωδίες με θέμα από τον ίδιο μυθικό κύκλο)
- ⊙ Ελεύθερη η θεματική σύνθεση της τετραλογίας*
- ⊙ 1.163 στίχοι

Η ταυτότητα του έργου II

- ◉ **Δραματικά πρόσωπα: ΑΠΟΛΛΩΝ - ΘΑΝΑΤΟΣ – ΘΕΡΑΠΑΙΝΑ ΑΛΚΗΣΤΗΣ - ΑΔΜΗΤΟΣ (338 στ.) – ΑΛΚΗΣΤΙΣ (77 στ.) – ΔΥΟ ΠΑΙΔΙΑ (αγόρι και κορίτσι) – ΗΡΑΚΛΗΣ (182 στ.) – ΦΕΡΗΣ – ΘΕΡΑΠΩΝ – ΧΟΡΟΣ πολιτών των Φερών (304 στ.)**
- ◉ **Ανάγκη δύο υποκριτών; Διανομή; 1) Απόλλων + Άλκηστις + Φέρης + Ηρακλής 2) Θάνατος + Άδμητος + Θεράπαινα + Θεράπων**
- ◉ **Δραματικός παριστάμενος χώρος: Το παλάτι του Άδμητου (γιου του Φέρητα και της Περικλυμένης) στις Φερές**
- ◉ **Δραματικός παριστάμενος χρόνος: Ο ημερήσιος κύκλος («τῆδε γάρ σφ' ἐν ἡμέρᾳ») στη διάρκεια του οποίου η Άλκηστις πρέπει να εκπληρώσει την υπόσχεσή της στον Άδμητο και να πεθάνει.**

Οι τραγωδίες της τετραλογίας*

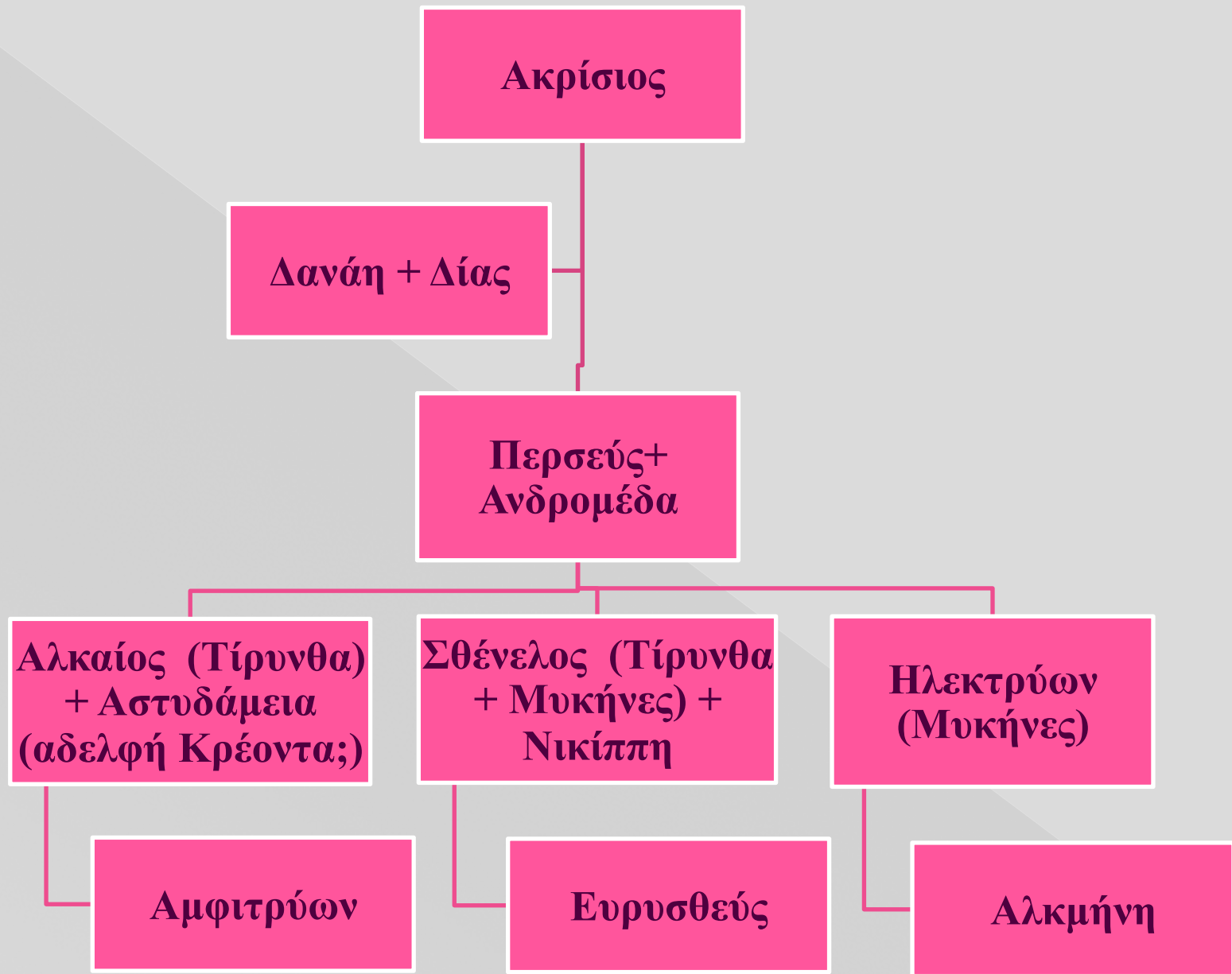
- ◎ *Άλκηστις* (θεσσαλικός κύκλος, κύκλος του Ηρακλή)
- ◎ *Κρήσσαι* (μινωικός-ατρείδικός κύκλος): η ιστορία της εγγονής του Μίνωα, Αερόπης, που ο πατέρας της ο Κατρέας έδωσε (μαζί με την άλλη κόρη του, Κλυμένη, που υποτίθεται ότι τον επιβουλεύόταν) στον Ναύπλιο για να την πνίξει (αλλάζοντας γνώμη, απλώς του την πούλησε) επειδή δείχτηκε ακόλαστη. Αυτός όμως την πάντρεψε με τον Ατρέα, με τον οποίο απέκτησε τον Αγαμέμνονα και τον Μενέλαο και τον οποίο έμελλε να απατήσει με τον αδελφό του, Θυέστη...

Δράματα τετραλογίας*

- ◎ *Αλκμέων ο διά Ψωφίδος* (θηβαϊκός-αργειακός κύκλος): Γιος του μάντη Αμφιάραου (μετέπειτα θεοποιημένου ως «δεύτερου Ασκληπιού») και της Εριφύλης, επικεφαλής των Επιγόνων κατά των Θηβών. Στην επιστροφή του από τη Θήβα, φόνευσε τη μητέρα του κατά διαταγή του πατέρα του και διώχθηκε, παράφρων, από τις Ερινύες. Ο βασιλιάς της Ψωφίδας (Αχαΐα) τον εξάγνισε και τον πάντρεψε με την κόρη του Αλφεσίβοια ή Αρσινόη. Αναγκασμένος να φύγει ως μιαρός μητροκτόνος από την Ψωφίδα, παντρεύτηκε την κόρη του Αχελλώου Καλιρρόη. Για να της προσφέρει τα δώρα της προγόνου του Αρμονίας, επέστρεψε στην Ψωφίδα, όπου δολοφονήθηκε από τον αδελφό της πρώτης γυναίκας του.

Δράματα τετραλογίας*

- ◎ **Τήλεφος** (τρωικός κύκλος): Γιος του Ηρακλή και της Αύγης, βασιλιάς της Τεγέας, ο οποίος μετέβη, μετά από δελφικό χρησμό, στη Μυσία και έγινε βασιλιάς. Ερωτεύτηκε εν αγνοία του τη μητέρα του, που είχε καταφύγει εκεί, διωγμένη από τον πατέρα της, Αλέο, και είχε παντρευτεί τον Τεύθραντα. Όταν αποκαλύφθηκαν οι πραγματικές ταυτότητες, ο Τήλεφος παντρεύτηκε την κόρη του Τεύθραντα, Ιέρα. Τραυματίστηκε στον μηρό από το δόρυ του Αχιλλέα, σε μια πρώτη εκστρατεία (;) των Ελλήνων στην Τροία. Επειδή η πληγή πολλά χρόνια αργότερα δεν είχε κλείσει, ο Τήλεφος, κατόπιν συμβουλής του Απόλλωνα ότι θα γιατρευτεί μόνο από το ίδιο δόρυ, πηγαίνει, μεταμφιεσμένος σε ζητιάνο, στην Αυλίδα (;), όπου ήταν συγκεντρωμένος ο αχαϊκός στρατός. Ο χωλός και ρακένδυτος Τήλεφος διεισδύει στη συνέλευση του στρατού και, όταν τον αναγνωρίζουν (;), καταφεύγει σε έναν βωμό κρατώντας ως όμηρο τον μικρό Ορέστη, προκειμένου να εκθέσει το ζήτημά του. Επειδή υπήρχε χρησμός ότι μόνο με τις οδηγίες του Τήλεφου οι Αχαιοί θα κατόρθωναν να πάνε στην Τρωάδα, ο Αχιλλέας δέχτηκε να τον θεραπεύσει, μετά από παρέμβαση του Οδυσσέα.

Ηρακλής

**Μεγάρρα, κόρη
Κρέοντα**

**Ομφάλη,
βασίλισσα
Λυδίας**

**Δηιάνειρα, κόρη
του Οινέα,
βασιλιά της
αιτωλικής
Πλευρώνας**

**Ιόλη
Κόρη Ευρύτου**

Τρεις γιοι

**Υλλος, και άλλα
παιδιά**

Μυθικό (προ-δραματικό) παρελθόν της Άλκηστης

- ◉ Ο Ασκληπιός (γιος του Απόλλωνα και της θνητής Κορωνίδας, που ο θεός ζήτησε από την Άρτεμη να τη θανατώσει γιατί ήταν ερωτευμένη με τον θνητό Ίσχυ) διέπραξε «ύβριν» (φέρνοντας πίσω στη ζωή έναν ή περισσότερους θνητούς) και ο Δίας τον τιμώρησε κατακεραυνώνοντάς τον. Ο Απόλλων, εκδικούμενος, σκοτώνει τους Κύκλωπες, τους θεϊκούς τεχνίτες των κεραυνών και της βροντής. Ο Δίας τιμωρεί τον Απόλλωνα να υπηρετήσει ως δούλος έναν θνητό, τον βασιλιά των Φερών Άδμητο (για εννέα χρόνια; για έναν χρόνο;)

Μυθικό (προ-δραματικό) παρελθόν της Άλκηστης

- ◉ Ευγνώμων για την ευσεβή αντιμετώπιση που είχε από τον Άδμητο (έβασκε μόνο τα κοπάδια του), ο Απόλλων κατόρθωσε:
1) Να βοηθήσει τον Άδμητο να ζέψει ένα λιοντάρι κι έναν κάπρο σ' ένα άρμα και να παντρευτεί έτσι την Άλκηστη (σύμφωνα με τους όρους του πατέρα της, Πελία). 2) Να εξευμενίσει την Άρτεμη, όταν ο Άδμητος παραμέλησε να θυσιάσει στη θεά την ημέρα του γάμου του. 3) Να πείσει, «δολώσας» (αφού τις μέθυσε;), τις Μοίρες να αναβάλουν τον θάνατο του ξενιστή του, εάν κάποιος άλλος δεχόταν να πεθάνει στη θέση του.

Διαφορετικές μυθικές εκδοχές

- ⊙ Τιμωρία του Απόλλωνα εξαιτίας του φόνου του όφεως-φύλακα της δελφικής πηγής;
- ⊙ Διάσωση της Άλκηστης από την Περσεφόνη και όχι από τον Ηρακλή;
- ⊙ Σχέση όχι απλώς φιλική, αλλά ερωτική ανάμεσα στον Άδμητο και στον Απόλλωνα;
- ⊙ «Διά στόματος και δημώδης», η ιστορία της Άλκηστης στην αρχαία Ελλάδα (Σχ. Ευρ. Άлк. 1)

Εικόνα 2: *Άλκηστη*, Εθνικό Θέατρο, 2009, σκηνοθεσία Θωμά Μοσχόπουλου
Άλκηστη: Μαρία Σκουλά – Άδμητος: Χρήστος Λούλης

Η δομή του δράματος

ΠΡΟΛΟΓΟΣ (στ. 1-76)

- ◉ **ΑΠΟΛΛΩΝ – ΘΑΝΑΤΟΣ:** Άπαξ εμφανιζόμενα πρόσωπα, με πρόσκαιρη αλληλοδιαδοχή στην κυριαρχία του «οίκου» - Αναποτελεσματική χρήση της «πειθούς» σε έναν στιχομυθικό «αγώνα λόγων», με μετρικές αλλαγές (ιαμβικό μέτρο – αναπαιστικό μέτρο)
- ◉ Εκθετικός θεϊκός πρόλογος, μονολογικός (ΑΠΟΛΛΩΝ) που γίνεται κατόπιν διαλογικός (ΑΠΟΛΛΩΝ – ΘΑΝΑΤΟΣ), αναληπτικός και προληπτικός: αυτοπαρουσίαση του προλογίζοντος προσώπου (που ονοματίζεται μόλις στο στ. 30), έκθεση της «προϊστορίας» του δράματος, παρουσίαση άλλων προσώπων, προσδιορισμός της παρούσης δραματικής στιγμής, πρόβλεψη της τελικής απελευθέρωσης της Άλκηστης από τον Θάνατο, χάρη στην παρέμβαση του Ηρακλή.

ΠΑΡΟΔΟΣ ΧΟΡΟΥ (στ. 77-135)

- ⊙ Εμβατηριακή αναπαιστική είσοδος Χορού (αρχαϊστική χρήση; παρωδιακή χρήση;)
- ⊙ Ανησυχία για την τύχη της βασίλισσας
- ⊙ Επικέντρωση του ενδιαφέροντος στην κεντρική θύρα
- ⊙ Έμφαση στη σημερινή «ημέρα» (πρβλ. στ. 20 Προλόγου)

Α΄ ΕΠΕΙΣΟΔΙΟ (στ. 136-212) ΘΕΡΑΠΑΙΝΑ – ΧΟΡΟΣ

- ⊙ **Α΄ Επεισόδιο (στ. 136-212): ΘΕΡΑΠΑΙΝΑ** - Διάλογος με το ΧΟΡΟ – Παράδοξη «αφηγηματική ρήση»: Περιγραφή των τελευταίων στιγμών της Άλκηστης και εγκωμιασμός της «άριστης», «ὕπερβεβλημένης», «εὐκλεοῦς», «ἐσθλῆς» γυναίκας – Παραστατική περιγραφή της επαπειλούμενης οικογενειακής ευδαιμονίας από την οπτική γωνία μιας γυναίκας

Κλιμάκωση της επί σκηνής εμφάνισης της Άλκηστης και του Αδμήτου

- ⊙ **Α΄ ΣΤΑΣΙΜΟ (στ. 213-243): Σύντομο θρηνητικό Χορικό**

Β΄ ΕΠΕΙΣΟΔΙΟ (στ. 244-434)

ΑΛΚΗΣΤΗ-ΑΔΜΗΤΟΣ- [ΔΥΟ ΠΑΙΔΙΑ] Ι

- Ⓢ (Αναπαιστική είσοδος της οικογένειας από την κεντρική θύρα)
- Ⓢ Οι τελευταίες επιθυμίες της υποβασταζόμενης και κλινήρους (από το στ. 266 κ.εξ.) Άλκηστης
- Ⓢ «Αμοιβαίο» (λυρικός διάλογος, εδώ με εναλλαγή άσματος και απαγγελίας) Άλκηστης και Άδμητου
- Ⓢ Δύο εκτενείς ρήσεις («αγών λόγων»;) με τις τελευταίες παρακλήσεις και υποσχέσεις των δύο συζύγων - Όρκι αιώνιας «πίστης» του Άδμητου

Β΄ ΕΠΕΙΣΟΔΙΟ (στ. 244-434) ΑΛΚΗΣΤΙΣ – ΑΔΜΗΤΟΣ – [ΔΥΟ ΠΑΙΔΙΑ] Π

- ⊙ Θάνατος Άλκηστης - Κομμός Εύμηλου (στ. 393-415) – Οδηγίες του Άδμητου (προς το κοινό;) για την τελετή της ταφής, τον ύστατο χαιρετισμό των πολιτών και την επιβολή δωδεκάμηνου δημόσιου πένθους σε όλη τη Θεσσαλία
- ⊙ Μεγάλη μετρική ποικιλία και συνεχής μετάβαση από τον λυρικό, στον μουσικά απαγγελόμενο και στον απαγγελόμενο λόγο: έξαρση της θεατρικής «σύμβασης»

Β' ΣΤΑΣΙΜΟ (στ. 435-475)

- ⊙ **Στάσιμο οργανικά ενταγμένο στη δράση: Εγκωμιασμός της Άλκηστης**
- ⊙ **Πρόβλεψη ότι στη Σπάρτη στη γιορτή των Καρνείων (προς τιμήν του Απόλλωνα) και στην Αθήνα θα δοξάζουν την αρετή της Άλκηστης με ύμνους: μετατοπισμένο «λατρευτικό αίτιο» και σύνδεση με έμμετρες αφηγήσεις, «δημοτικά τραγούδια» της εποχής;**
- ⊙ **Δημιουργία αναμονής για την εμφάνιση της νεκρικής πομπής**

Εικόνα 3: «Νέα Σκηνή», 1901, μετάφραση και σκηνοθεσία Κων/νου Χρηστομάνου

Εικόνα 4: *Άλκηστη*, Εθνικό Θέατρο, 2009, σκηνοθεσία Θωμά Μοσχόπουλου

Γ' ΕΠΕΙΣΟΔΙΟ (στ. 476-567) ΗΡΑΚΛΗΣ – ΑΔΜΗΤΟΣ - ΧΟΡΟΣ

- ⊗ Απροσδόκητη, μη αναγγελθείσα είσοδος του Ηρακλή: Ο Ηρακλής καθ' οδόν προς τη Θράκη
- ⊗ Συμβατικός «πληροφοριακός» διάλογος Ηρακλή-Χορού
- ⊗ Είσοδος Αδμητου και στιχομυθικός διάλογος με τον Ηρακλή: Αποσιώπηση του θανάτου της Άλκηστης από τον Άδμητο και προσφορά φιλοξενίας στον Ηρακλή– Αντιρρήσεις Χορού
- ⊗ Έξοδος Ηρακλή (με τη συνοδεία κάποιου δούλου) στα ενδότερα του παλατιού (ίσως από μία παράπλευρη θύρα του αρχαίου σκηνικού οικοδομήματος) – Έξοδος Αδμήτου (από την κεντρική θύρα)

Γ' ΣΤΑΣΙΜΟ (στ. 568-605)

- ⊙ (Ειρωνικός;) Ύμνος στη φιλοξενία και τη μεγαλοψυχία του Άδμητου
- ⊙ Κατανόηση της «σοφίας» και μαζί του «θράσους» του Αδμήτου

Δ' ΕΠΕΙΣΟΔΙΟ (στ. 606-961) ΑΔΜΗΤΟΣ – ΦΕΡΗΣ – ΧΟΡΟΣ Ι

Α' μέρος

- Εκφορά της νεκρής με τον Άδμητο επικεφαλής
- Είσοδος Φέρητος (με τη συνοδεία ακολούθων και δώρων) - Χαιρετισμός της Άλκηστης από τον Φέρητα
- Σφοδρός «αγών λόγων» Άδμητου-Φέρητος ενώπιον της νεκρής Άλκηστης, που δεν επηρεάζει τη δραματική έκβαση και οδηγεί σε αδιέξοδο τα δύο αγωνιζόμενα πρόσωπα
- Έξοδος νεκρικής πομπής («μετάστασις» Χορού)

Δ' ΕΠΕΙΣΟΔΙΟ (στ. 606-961) ΘΕΡΑΠΩΝ – ΗΡΑΚΛΗΣ ΙΙ

Β' μέρος

- «Ψευδο-αγγελική ρήση» του Θεράποντα: Αγανάκτηση για τη συμπεριφορά του Ηρακλή – Τειχοσκοπική περιγραφή μιας «σκηνής συμποσίου», ο οποία θα μεταφερθεί σύντομα επί σκηνής (πρβλ. Β' Επεισόδιο του *Κύκλωπα*)
- Είσοδος του εν ευθυμία Ηρακλή - Αποκάλυψη της κατάστασης από τον Θεράποντα στον Ηρακλή και απόφαση του ήρωα (αφού έχει αποχωρήσει ο Θεράπων) να αγωνιστεί με τον Θάνατο για την επαναφορά της Άλκηστης (προληπτική αφηγηματική ρήση Ηρακλή)
- Έξοδος Ηρακλή από παράπλευρη είσοδο

Δ' ΕΠΕΙΣΟΔΙΟ (στ. 606-961) ΑΔΜΗΤΟΣ – ΧΟΡΟΣ ΙΙΙ

Γ' μέρος

- Επιστροφή (επιπάροδος) της νεκρικής πομπής από την πλάγια είσοδο, με αναπαιστικό ρυθμό και επικεφαλής όχι τον κορυφαίο του Χορού αλλά έναν υποκριτή (τον Άδμητο)
- Κομμός Άδμητου και Χορού (στ. 861-934) - Αυτό-οικτιρμός Άδμητου, που αισθάνεται ντροπή για την πιθανή κατακραυγή των εχθρών του και την κακή φήμη του για «ανανδρία»
- «Άρτι μανθάνω» (στ. 940): οδυνηρή αίσθηση της οριστικής απώλειας της συζύγου αλλά και οδυνηρή συνειδητοποίηση της δικής του ευθύνης (και της σαθρότητας των επιχειρημάτων του στον αγώνα λόγων με τον Φέρητα)
- Μετάβαση από τα λυρικά, συναισθηματικά φορτισμένα μέρη (τραγούδι) στα ιαμβικά, νηφάλια διαλογικά μέτρα (απαγγελία)

Εικόνα 5: Κ.Θ.Β.Ε., 1984, σκηνοθεσία Γιάννη Χουβαρδά
Άλέκος Ουδινότης (Άδμητος), Φιλαρέτη Κομνηνού (Άλκηστις), Δημήτρης Βάγιας (Φέρης)

Εικόνα 6: *Alkeshthi*, Εθνικό Θέατρο, 2009, σκηνοθεσία Θωμά Μοσχόπουλου
Άδμητος: Χρήστος Λούλης – Φέρης: Κώστας Μπερικόπουλος

Δ΄ ΣΤΑΣΙΜΟ (στ. 962-1005) και ΕΞΟΔΟΣ (στ. 1006-1164)

- ⊙ **Δ΄ Στάσιμο** (ενώπιον του Άδμητου;): Η καθοριστική δύναμη της «Ανάγκης» - Εγκωμιασμός της εκλιπούσας
- ⊙ **Έξοδος: ΗΡΑΚΛΗΣ – ΑΔΜΗΤΟΣ – (ΑΛΚΗΣΤΗ)** Απροσδόκητη επιστροφή Ηρακλή με μια άγνωστη «γυναίκα» – Δοκιμασία της «πίστης» του Άδμητου - Ηρακλής, στ. 1085, *χρόνος μαλάξει*: Ακριβής επανάληψη του ημιστιχίου με το οποίο η ετοιμοθάνατη Άλκηστη βεβαίωνε τον Άδμητο για τη θεραπευτική ικανότητα του χρόνου (στ. 381)

Τελική «αναγνώριση» και επανένωση Αδμήτου-Άλκηστης

Εικόνα 7: *Άλκηστη*, Εθνικό Θέατρο, 2009, σκηνοθεσία Θωμά Μοσχόπουλου
Άδμητος: Χρήστος Λούλης – Φέρης: Κώστας Μπερικόπουλος

Ζητήματα δραματικής σύνθεσης I

- ◉ Δραματική κυριαρχία της Άλκηστης, ως σκηνικής και αφηγηματικής, ζωντανής και νεκρής, παρουσίας (πρβλ. και την αφήγηση της Θεράπεινας)
- ◉ Χορικά απολύτως οργανικά ενταγμένα στα δραματικά συμφραζόμενα (αρχαϊκή χρήση; πρώιμο έργο; πρόσθετο στοιχείο «ανοικείωσης», «παραξενίσματος» του θεατή;)
- ◉ Δραματική έμφαση στην «τήδ' ημέρα» (πρβλ. *Ιππόλυτος*, *Μήδεια*)
- ◉ «Αγών λόγων» Αδμήτου-Φέρητος: τυπική δομή (δύο εκτενείς ρήσεις και στιχομυθία, με παρεμβολές του Χορού), οργανικά ενταγμένος στη δραματική δομή, χωρίς όμως να επηρεάζει τη δραματική έκβαση
- ◉ Κομμός Αδμήτου: μοναδικό σωζόμενο δείγμα θρήνου μετά την ταφή ενός νεκρού

Ζητήματα δραματικής σύνθεσης II

- Αναληπτική αφηγηματική ρήση Θεράπαινας στο Β΄ Επεισόδιο και προληπτική αφηγηματική ρήση Ηρακλή στο Δ΄ Επεισόδιο (παρεκκλίνουσες μορφές «αγγελικής ρήσης»)
- Ιδιαίτερη δραματουργική χρήση του «από μηχανής θεού» και της «αναγνώρισης» στην έξοδο
- Δραματουργική παρέμβαση του Ευριπίδη στο μύθο: παρεμβολή μεγάλου χρονικού διαστήματος ανάμεσα στην υπόσχεση της Άλκηστης να θυσιαστεί και στην εκτέλεση της υπόσχεσης
- Δραστική τροποποίηση της παράδοσης: επινόηση πιθανώς του Ευριπίδη η σκηνική παρουσία του Ηρακλή και όλα τα γεγονότα που συνδέονται με αυτόν;

Ζητήματα δραματικής σύνθεσης III

- Πολλές «αντανακλώμενες σκηνές»:
- Ο «αγών λόγων» Απόλλωνα-Θανάτου, Φέρητος-Αδμήτου, Αδμήτου-Ηρακλή, με επίκεντρο την Άλκηστη
- Η εναρκτήρια σκηνική εμφάνιση του Θανάτου – Η αφηγηματική ανάκληση του Θανάτου, μέσα από την προληπτική εικονοπλασία των παραισθήσεων της ψυχορραγούσας Άλκηστης
- Η εξαπάτηση του Ηρακλή από τον Άδμητο και κατόπιν η εξαπάτηση του Άδμητου από τον Ηρακλή
- Η «δοκιμασία» της πίστης του Αδμήτου από την Άλκηστη στη σκηνή αποχαιρετισμού και αργότερα η δοκιμασία της πίστης του από τον Ηρακλή στην έξοδο

Ζητήματα σκηνικής παρουσίασης Ι

- Προλογική αντιπαράθεση Απόλλωνα-Θανάτου: στέγη σκηνής; χρήση γερανού; χρήση εισόδων; χρήση της κεντρικής θύρας;
- Χρήση εκκυκλήματος για την εμφάνιση της ετοιμοθάνατης Άλκηστης;
- Σκηνική εμφάνιση Απόλλωνα (τόξα: στ. 35 και 39)
- Σκηνική εμφάνιση Θανάτου; (ξίφος: στ. 74 – άγριο πρόσωπο με φτερούγες: στ. 261 κ.εξ. – μελάμπεπλος: στ. 843)
- Επί σκηνής θάνατος της Άλκηστης (πρβλ. *Ιππόλυτος, Αίας*)

Ζητήματα σκηνικής παρουσίασης II

- Η σκηνική παρουσία των δύο παιδιών και ο τρόπος υπόδυσής τους (μικρόσωμοι υποκριτές; παιδιά;)
- Ανάγκη δεύτερης θύρας, πλην της κεντρικής, για την είσοδο του Ηρακλή στο παλάτι;
- Ενδυματολογικές μετατοπίσεις: σημεία «πένθους» του Άδμητου
- Η «ενδυμασία» της Άλκηστης; Διαφορετική από το νεκρικό ένδυμα; (πρβλ. στ. 1050 Άδμητος: *νέα γάρ, ὡς ἐσθῆτι καὶ κόσμῳ πρέπει*)

Ζητήματα σκηνικής παρουσίασης III

- ⊙ Η κινησιολογία και η χωροταξική διεύθυνση της νεκρικής πομπής
- ⊙ Φωνητικές και κινησιολογικές διαφοροποιήσεις μεταξύ του υποκριτή και του Χορού (ημιχορίων;) στην εκτέλεση του θρήνου μετά την άφιξη της νεκρικής πομπής
- ⊙ «Μετάστασις» Χορού (βλ. και *Ευμενίδες, Αίας, Άλκηστις, Ελένη, Ρήσος*)

Εικόνα 8: «Εθνικό Θέατρο», 1968, σκηνοθεσία Τάκη Μουζενίδη.
Ελένη Χατζηαργύρη (Άλκηστις), Σταμάτης Φασουλής και Άννα
Παναγιωτοπούλου (παιδιά)

Ζητήματα σημασιολογικά-ερμηνευτικά Ι

- **Απόλλων:** ο φιλοξενούμενος θεός (γιος του Δία) σώζει τον ξενιστή του, Άδμητο – **Ηρακλής:** ο φιλοξενούμενος επισκέπτης (γιος του Δία επίσης) σώζει τη γυναίκα του ξενιστή του, Άδμητου: απλή πρόταξη του θεσμού της φιλοξενίας έναντι του θεσμού του γάμου;
- **Απόδοση Άλκηστης:** ανταμοιβή του Άδμητου για την αυταπάρνησή του και τον παραμερισμό της προσωπικής οδύνης του προκειμένου να σεβαστεί τον υψηλό ξένο;

Ζητήματα σημασιολογικά-ερμηνευτικά ΙΙ

- ◉ Άδμητος: ελεγχόμενη ψυχική κατάσταση, ικανότητα νηφάλιας αναδιάρθρωσης της ζωής, σταθερή και δυνατή επιθυμία επιβίωσης (ήδη πριν από τον θάνατο της Άλκηστης)
- ◉ «Άρτι μανθάνω» (στ. 940): οδυνηρή αίσθηση της οριστικής απώλειας της συζύγου αλλά και κλονισμός του αυτοσεβασμού του Άδμητου με τη συνειδητοποίηση της δικής του ευθύνης

Ζητήματα σημασιολογικά-ερμηνευτικά III

- ◉ **Θέματα:** τα όρια του έρωτα, τα όρια της φιλοξενίας, η αναγκαιότητα της αυτοθυσίας, η αναμέτρηση του ανθρώπου με την προοπτική του Θανάτου και η προσπάθεια αναστολής των όρων της ανθρώπινης ύπαρξης, η διαβάθμιση της αγάπης των συγγενών, τα θεμέλια της συζυγικής σχέσης, η θέση της γυναίκας στο πλαίσιο του γάμου και της πατριαρχικής κοινωνίας, η κλιμάκωση της θεραπευτικής αισιοδοξίας
- ◉ **Νοηματικά δίπολα:** συζυγικός/γονεϊκός δεσμός, ο θεσμός του γάμου/ο θεσμός της φιλοξενίας, φιλικός/οικογενειακός δεσμός, έρωτας/γάμος, πίστη/απιστία, ζωή/θάνατος

Εικόνα 9: «Εθνικό Θέατρο - Πειραματική Σκηνή», 2000 σκηνοθεσία Λυδία Κονιόρδου
Πίσω: Πέτρος Πετράκης (Άδμητος), Τάνια Παπαδοπούλου (Άλκηστις),
Τζίνα Θλιβέρη (Εύμηλος).

Ζητήματα σημασιολογικά-ερμηνευτικά IV

- *Άλκηστις*: Κοινωνικό/οικογενειακό δράμα; Ρομαντική τραγωδία; Ψυχόδραμα; Μακάβρια φάρσα; Παρωδία; Τραγωδία; Ιλαροτραγωδία; Αινιγματική εξαίρεση; Ένα «αξιοπερίεργο» (*curiosum*); «Τραγωδία παίζουσα»;
- «Υπόθεσις» *Άλκηστης* (σώζεται στα χειρόγραφα, ανάγεται στην αλεξανδρινή περίοδο): «κωμικωτέραν ἔχει τὴν καταστροφὴν»
- Το υψηλότερο ίσως ποσοστό ερμηνευτικών προσεγγίσεων σχετικά με την ερμηνεία και την κατάταξη του έργου

Ζητήματα σημασιολογικά-ερμηνευτικά V

- Ευριπίδης: Συστηματική υπονόμηση των στεγανών ορίων που χώριζαν μεταξύ τους τα τρία δραματικά είδη;
- *Άλκηστις*: Πρώτη «παρέκκλιση» του Ευριπίδη; Υπήρχαν προηγούμενες ή επόμενες «εξαιρέσεις»; Άμεση ή έμμεση η προβολή των «σατυρικών» στοιχείων; Κειμενική ή παραστασιακή η προβολή τους;
- Πρβλ. την παρέκκλιση των *Περσών* του Αισχύλου ή των «ιστορικών τραγωδιών» του Φρυνίχου (*Μιλήτου Άλωσις*, *Φοίνισσαι* ή *Πέρσαι*), που είχε επίσης γράψει *Άλκηστιν*.

Άλκηστις: η «τραγική» της διάσταση I

- ◉ Δραματουργική μορφή/δομή
- ◉ Υψηλή (μυθική) καταγωγή των δύο κεντρικών προσώπων
- ◉ Δραματικός χώρος (παλάτι Φερών) – Δραματικός χρόνος (ημερήσιος κύκλος)
- ◉ Σοβαρότητα των προβλημάτων, που αντιμετωπίζονται.
- ◉ «Σοβαρή» σύνθεση και συμπεριφορά του Χορού – Οργανική ένταξη των χορικών στο δραματικό συγκείμενο και, γενικότερα, λυρικά μέρη ενταγμένα στα δραματικά συμφραζόμενα

Άλκηστις: η «τραγική» της διάσταση II

- ◉ «Παθητικό» θέμα και «παθητικές» σκηνές: Ο επί σκηνής θάνατος της Άλκηστις, ο λυρικός θρήνος των παιδιών, η νεκρική πομπή, κομμός Άδμητου-Χορού, σύμφωνος με την τραγική παράδοση
- ◉ Καταληκτήριο αναπαιστικό πεντάστιχο, πανομοιότυπο στα δράματα: *Ανδρομάχη, Ελένη, Βάκχες* και, με ελαφρά παραλλαγή, *Μήδεια*: Πολλαὶ μορφαὶ τῶν δαιμονίων, πολλὰ δ' ἀέλπτως κραίνουσι θεοὶ καὶ τὰ δοκηθέντ' οὐκ ἐτελέσθη, τῶν δ' ἀδοκῆτων πόρον ἤϊρε θεός. τοιόνδ' ἀπέβη τόδε πρᾶγμα. (Μορφές πολλές παίρνει το θεϊκό, άγνωστο τέλος δίνουν στα πράγματα οι θεοί. Εκείνα που είναι να γίνουν δεν έγιναν ποτέ . Κι αυτά που γίνονται, δεν ήταν για να γίνουν.)

Άλκηστις: η «σατυρική» της διάσταση

- ❑ Ο «σατυροποιημένος» Ηρακλής (λαίμαργος, μέθυσος, τρομοκρατικός, παράφορος) – Αντι-δωρική προπαγάνδα;
- ❑ Σκηηνή «οινοποσίας» και «μέθης», τυπική στο σατυρικό δράμα (στ. 747κε. - πρβλ. *Κύκλωψ*)
- ❑ Το θέμα αντλημένο όχι από την ηρωική παράδοση, αλλά από τον χώρο της λαϊκής παραμυθολογίας (πρβλ. την κυρίαρχη στο σατυρικό δράμα πάλη ενός ήρωα με μια τερατώδη μορφή)
- ❑ Απουσία υποβολής και έντασης του κινδύνου - Αίσιο τέλος

Άλκηστις:

η «κωμική»-«παρωδιακή» της διάσταση Ι

- ◉ Ρεαλιστικός υποβιβασμός, έκπτωση του ηρωικού ήθους των μυθικών προσώπων (Απόλλων, Ηρακλής, Άδμητος, Φέρης)
- ◉ Ρεαλιστική διαγραφή ενός οικογενειακού χώρου «καθημερινότητας»
- ◉ Πολύ ιδιαίτερος (και ανορθόδοξος για την τραγωδία) ο αφηγηματικός μονόλογος του Θεράποντα «προς τους θεατές» (πρβλ. Αρχαία Κωμωδία)
- ◉ Ανορθόδοξος επίσης και ο αρχικός διάλογος Απόλλωνα και Θανάτου (ένα είδος «miles gloriosus»), σε μια αυτοτελή σκηνή απροσδόκητης ελαφρότητας

Άλκηστις:

η «κωμική»-«παρωδιακή» της διάσταση II

- ◉ **Ανορθόδοξος ο «αγών λόγων» Άδμητου-Φέρητα ενώπιον ενός πτώματος και με διακύβευμα ένα ήδη συντελεσμένο γεγονός**
- ◉ **Μελοδραματικές υπερβολές Άδμητου – Συνεχής ταλάντωση του αναγνώστη-θεατή μεταξύ της θετικής και της αρνητικής πρόσληψης του Άδμητου**
- ◉ **Απροσδόκητα συμβάντα (coups de théâtre): εμφάνιση Θανάτου, άσμα Εύμηλου, «μετάστασις» Χορού, καλυμμένη και σιωπηλή Άλκηστη**
- ◉ **Η διαστρέβλωση της τραγικής θεοφάνειας» και της τραγικής «αναγνώρισης»**

Άλκηστις:

η «κωμική»-«παρωδιακή» της διάσταση III

- ⊙ Εξαιρετικά εκτεταμένη η τελευταία –πεποιημένη υπό του ποιητού— σκηνή της «αναγνώρισης»
- ⊙ Συνεχείς «θεματικές αντιστροφές» (του «αγώνα», της «δοκιμασίας» και της «απάτης») μέσω «αντανακλώμενων σκηνών»: διαδοχική σύνδεση των ίδιων ακριβώς συνθηκών με δύο διαφορετικά πρόσωπα και ταυτόχρονη αντιστροφή των σχέσεων μεταξύ τους
- ⊙ Συσσώρευση «ανοίκειων» στοιχείων και παρεκκλίσεων από την τραγική «κανονικότητα» και την ειδολογική καθαρότητα

Η «σιωπή» της Άλκηστης Ι

- Θρησκευτικό-τελετουργικό θέσμιο ο εξαγνισμός (από την επαφή με τον θάνατο) μέσω της σιωπής;
- Δραματουργική επιλογή για την αποφυγή περιττού λυρισμού κατά την επανασύνδεση του ζευγαριού;
- Πρακτική ανάγκη «σιωπής», διότι το έργο είχε δύο υποκριτές; [ο ίδιος υποκριτής έπαιζε τον Ηρακλή και την Άλκηστη, άρα εδώ την Άλκηστη υποδυόταν ένα βουβό βοηθητικό πρόσωπο]
- Συνέχιση της παραμυθιακής ατμόσφαιρας με την οποία άρχισε το έργο;
- Διακειμενικός διάλογος με άλλα πρότυπα (βωβών) «γυναικών-επάθλων (πρβλ. Ιόλη στις *Τραχίνιες*, Κασσάνδρα στον *Αγαμέμνονα*)

Η «σιωπή» της Άλκηστης II

- Ανάγκη ενός σιωπηλού διαστήματος υπαρξιακής (ίσως και φυσικής, βιολογικής) αναπροσαρμογής στη νέα πραγματικότητα;
- Σιωπή = πράξη Άλκηστης απέναντι στην ευγλωττία = απραξία του Άδμητου;
- Απλή ανέκφραστη χαρά;
- Αφασία λόγω κατάπληξης από την «απιστία» του Αδμήτου;
- Αφασία λόγω υπαρξιακής/ερωτικής ματαίωσης;
- Αμηχανία, μετεωρισμός, αδιόρατη αίσθηση πικρίας (και για τους δύο συζύγους);

Εικόνα 10: «Εθνικό Θέατρο», 1974, σκηνοθεσία Σπύρου Ευαγγελάτου.
Γιάννης Αργύρης (Ηρακλής), Νικήτας Τσακίρογλου (Άδμητος),
Μιράντα Ζαφειρούλου (Άλκηστις)

Διακειμενικές σχέσεις του δράματος I

- Ο Ηρακλής ως δραματικό πρόσωπο:
 - Σοφοκλή *Τραχίνιαι*
 - Σοφοκλή *Φιλοκτήτης*
 - Ευριπίδη *Άλκηστις*
 - Ευριπίδη *Ηρακλής Μαινόμενος*
 - Αριστοφάνη *Όρνιθες*
 - Αριστοφάνη *Βάτραχοι*

Διακειμενικές σχέσεις του δράματος II

- ◉ Απόλλων-Θάνατος στην *Άλκηστη* / Απόλλων- Ευμενίδες στις *Ευμενίδες* Αισχύλου. Πρβλ. Ευμενίδες 723κε., όπου οι Ερινύες παραπονούνται στον Απόλλωνα ότι κατάργησε τη διάκριση ανάμεσα σε θνητούς και αθανάτους με τη χάρη που έδωσε στον Άδμητο.
- ◉ Το μοτίβο της (εθελούσιας) θυσίας: *Άλκηστις*, *Φοίνισσαι* (Μενουκεύς), *Ηρακλείδες* (Μακαρία), *Ιφιγένεια εν Αυλίδι* (Ιφιγένεια), *Εκάβη* (Πολυξένη)
- ◉ Παιδιά: Σοφοκλή *Αίας*, *Οιδίπους Τύραννος*, Ευριπίδη *Μήδεια*, *Ηρακλείδες*, *Ανδρομάχη*, *Ηρακλής Μαινόμενος*, *ΙΚέτιδες*, *Τρωάδες*, *Ιφιγένεια εν Αυλίδι*

Τέλος Ενότητας

Χρηματοδότηση

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό έχει αναπτυχθεί στο πλαίσιο του εκπαιδευτικού έργου του διδάσκοντα.
- Το έργο «**Ανοικτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα στο Πανεπιστήμιο Αθηνών**» έχει χρηματοδοτήσει μόνο την αναδιαμόρφωση του εκπαιδευτικού υλικού.
- Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «**Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση**» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους.

Σημείωμα Ιστορικού Εκδόσεων Έργου

Το παρόν έργο αποτελεί την έκδοση 1.0.

Σημείωμα Αναφοράς

Copyright Εθνικών και Καποδιστριακών Πανεπιστημίων Αθηνών,
Αικατερίνη (Καίτη) Διαμαντάκου 2015.

«Το θέατρο της Αρχαιότητας Γ΄: Ευριπίδης. **Άλκηστις 438 π.Χ.**».
Έκδοση: 1.0. Αθήνα 2015. Διαθέσιμο από τη δικτυακή διεύθυνση:

<http://eclass.uoa.gr/courses/THEATRE128/>

Σημείωμα Αδειοδότησης

Το παρόν υλικό διατίθεται με τους όρους της άδειας χρήσης Creative Commons Αναφορά, Μη Εμπορική Χρήση Παρόμοια Διανομή 4.0 [1] ή μεταγενέστερη, Διεθνής Έκδοση. Εξαιρούνται τα αυτοτελή έργα τρίτων π.χ. φωτογραφίες, διαγράμματα κ.λ.π., τα οποία εμπεριέχονται σε αυτό και τα οποία αναφέρονται μαζί με τους όρους χρήσης τους στο «Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων».

[1] <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/>

Ως **Μη Εμπορική** ορίζεται η χρήση:

- που δεν περιλαμβάνει άμεσο ή έμμεσο οικονομικό όφελος από την χρήση του έργου, για το διανομέα του έργου και αδειοδόχο
- που δεν περιλαμβάνει οικονομική συναλλαγή ως προϋπόθεση για τη χρήση ή πρόσβαση στο έργο
- που δεν προσπορίζει στο διανομέα του έργου και αδειοδόχο έμμεσο οικονομικό όφελος (π.χ. διαφημίσεις) από την προβολή του έργου σε διαδικτυακό τόπο

Ο δικαιούχος μπορεί να παρέχει στον αδειοδόχο ξεχωριστή άδεια να χρησιμοποιεί το έργο για εμπορική χρήση, εφόσον αυτό του ζητηθεί.

Διατήρηση Σημειωμάτων

Οποιαδήποτε αναπαραγωγή ή διασκευή του υλικού θα πρέπει να συμπεριλαμβάνει:

- το Σημείωμα Αναφοράς
- το Σημείωμα Αδειοδότησης
- τη δήλωση Διατήρησης Σημειωμάτων
- το Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων (εφόσον υπάρχει)

μαζί με τους συνοδευόμενους υπερσυνδέσμους.

Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων (1/2)

Το Έργο αυτό κάνει χρήση των ακόλουθων έργων:

Εικόνες/Σχήματα/Διαγράμματα/Φωτογραφίες

Εικόνα 1: *Άλκηστη*, «Θέατρο Τέχνης», σκηνοθεσία: Κάρολος Κουν, 1997. Πηγή: Σ. Γώγος, Κ. Γεωργουσόπουλος, Ομάδα Θεατρολόγων, *Επίδαυρος. Το αρχαίο θέατρο, οι παραστάσεις*, Αθήνα, 2002, σελ. 417.

Εικόνα 2: *Άλκηστη*, «Εθνικό Θέατρο», σκηνοθεσία: Θωμάς Μοσχόπουλος, 2009. Πηγή: Επίσημη ιστοσελίδα του Εθνικού Θεάτρου: <http://www.n-t.gr/el/events/alkistis/?rp=1>

Εικόνα 3: *Άλκηστη*, «Νέα Σκηνή», σκηνοθεσία: Κωνσταντίνος Χρηστομάνος, 1901. Πηγή: Γ. Ανδρεάδης (επιμ.), *Στα ίχνη του Διονύσου. Παραστάσεις αρχαίας τραγωδίας στην Ελλάδα 1867-2000*, Ι. Σιδέρης, Αθήνα, 2005, σελ. 345.

Εικόνα 4: *Άλκηστη*, «Εθνικό Θέατρο», σκηνοθεσία: Θωμάς Μοσχόπουλος, 2009. Πηγή: Επίσημη ιστοσελίδα του Εθνικού Θεάτρου: <http://www.n-t.gr/el/events/alkistis/?rp=1>

Εικόνα 5: *Άλκηστη*, «Κρατικό Θέατρο Βορείου Ελλάδος», σκηνοθεσία: Γιάννης Χουβαρδάς, 1984. Πηγή: Επίσημη ιστοσελίδα του Κ.Θ.Β.Ε. : <http://www.ntng.gr/default.aspx?lang=el-GR&page=2&production=4128&mode=25&item=27611>

Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων (2/2)

Το Έργο αυτό κάνει χρήση των ακόλουθων έργων:

Εικόνες/Σχήματα/Διαγράμματα/Φωτογραφίες

Εικόνα 6: *Άλκηστη*, «Εθνικό Θέατρο», σκηνοθεσία: Θωμάς Μοσχόπουλος, 2009. Πηγή: Επίσημη ιστοσελίδα του Εθνικού Θεάτρου: <http://www.n-t.gr/el/events/alkistis/?rp=1>

Εικόνα 7: *Άλκηστη*, «Εθνικό Θέατρο», σκηνοθεσία: Θωμάς Μοσχόπουλος, 2009. Πηγή: Επίσημη ιστοσελίδα του Εθνικού Θεάτρου: <http://www.n-t.gr/el/events/alkistis/?rp=1>

Εικόνα 8: *Άλκηστη*, «Εθνικό Θέατρο», 1968, σκηνοθεσία: Τάκης Μουζενίδης. Πηγή: Αρχείο του Εθνικού Θεάτρου – Οπτικοακουστικό υλικό, © Εθνικό Θέατρο 2008-2011, <http://www.nt-archive.gr/viewFiles1.aspx?playID=759&photoID=5846>

Εικόνα 9: *Άλκηστη*, «Εθνικό Θέατρο - Πειραματική Σκηνή», 2000 σκηνοθεσία: Λυδία Κονιόρδου. Πηγή: Αρχείο του Εθνικού Θεάτρου – Οπτικοακουστικό υλικό, © Εθνικό Θέατρο 2008-2011, <http://www.nt-archive.gr/viewfiles1.aspx?playID=613&photoID=12127>

Εικόνα 10: *Άλκηστη*, «Εθνικό Θέατρο», 1974, σκηνοθεσία: Σπύρος Ευαγγελάτος. Πηγή: Αρχείο του Εθνικού Θεάτρου – Οπτικοακουστικό υλικό, © Εθνικό Θέατρο 2008-2011, <http://www.nt-archive.gr/viewFiles1.aspx?playID=227&photoID=4100>